بولشىڭلا پوتكۇل ئاجۇن ئەمگەكچىلەرى!

ل. ئەنسارى.

بىرىنجى

بىلك

ئورتا ئاسىيا دەۆلەت نەشرىياتى

تاشكەنت

1924

Ансари.

БУКВАРЬ

на уйгурском языке.

Проверено

Средне-Азиатское Государственное Издательство.

Ташкент. 1924 г.

بر لیشڭلار پوتکۇل ئاجۇن ئەمگەکچیلری!

ل. ئەنساری.

بر نچی

بلك.

رەسملك ئۇیغۇر ئیلفبەسی:

یڭی ئیملاوا ئۇز حەرف هەم ئاوازلرمز بلەن توزۇلدی.

ئۇیغۇر - تارانچی بلك هەیئەتیدن ئۇتدی.

باستۇغۇچی
ئورتا ئاسیا دەولەت نەشریاتی.
تاشکەنت، ۱۹۲٤ - ژیل.

1-я Образцовая — — — —
Мусульманская типо-литография
— — — Ср.-Аз. госиздата.

Туркглавлит № 356.
Тираж 3000.

ئازراق - پاراك .

بر تەرەفدن قارىغاندا «ئىشىنگى يوق موللامنىڭ قولۇغى تىنچ» دېيگەندەك بز، باشقا ئايماقلاغا ئوخشاب فالان «ئىلفبە» فالان ئىدى، تۆگەنى تۆگەن ئىدى، دەب جق گەپ قلب ئولتوروب قولاق ئاغرىتشدن تېيچىراق ئىكەنمز.

نيمشكە؟ دىگەندە بزدە بوكونگىچە زادى «ئىلفبە» كورۇنمەدى؛ لەيكن «ئىلفبە» كورۇنمىگەن بلەن ئوقوتوشدا كادا كلشى حيلى چوڭ كىشنلرىمز يوق ئەمەس.

هەم شونگغا ئوخشاشلا ياش ئەدەبىياتچىلرىمز.

ئەنە شولا، ماڭا ئوخشاش بر كچككنە ئوقوغوچىنىڭ توزۇگەن «ئىلفبە» سىدنكى ئارتوق - كام جايلرنى كورسەتسە نايتى ئۇمدان بولوب، ئىلىمزنىڭ ياش گودەكلرىگە چوڭ سويورغال - سوغالرى بولاردى.

هەم ياش ئوقوتقوچىلرىمزنىڭ ئىشى حيلى يىنكلىگەن بولىشى بلەن ئولا، ئوڭاى بر يولغا كرگزلگەن بولاتدى.

كامچىلىكنى كورسىتلسە، يەنە برقات بىسىلغىچە مەن شو كورسىتلگەن جايلدنى توزەب، تەبيالاب توروشوم ئەلبەتتە ئوز - ئوزىدن بەلگولوك.

ل. ئ.

كتابنىڭ توزۇلىشى .

1 - كتاب «ئۇن يوسونى» [ئوسۇلى ساوتىيە] يولى بلەن توزۇلدى، كى بو يول پوتكول روسىيە هەم چەت ئۇرتلانىڭ تولىسىندىكى پىدا - غوغلا - ئوقوتقوچىلا توتقان بر يول.

2 - حەرفلەرنى ئىككى ياڭزىغا ئاجرتلدى، مەسىلەن: ب - ب، ت - ت، ح - ح.

3 - باللا حەرفنى تونوب تيخىما ئومدانراق بلىشى، ئونتوماسلىقغا سەبەب بولىشى ئوچۇن، حەرفنى تونۇتقان جايدا ئسمى شو حەرف بلەن كەلگەن سۇرەت قويولدى.

4 - «ا - ا، ە - ە، و، يە، ئ - ئ» لا ئىلىنب «سوزغا» دەب ئاتالدى. هەم جايلرى بلەن قانداق، قاياقغا سوزولشلرى توغورلق بلك - مەعلومات بېرلدى.

5 - «و، يە، ى» لانىڭ ئۇستىلرىگە بەلگولە قويولوب، قاتتق - يومشاق هەم «ا - ا، ە - ە» لەگە تىلن - ئنچگە سوزغا دىگەن ئسمله بېرلدى.

6 - عەرەبنىڭ «ع، ح، ف» لرنى حازىرانلقغا ئىلب توروشغا توغو كەلگەچكە كتابنىڭ ئادىغىغا - ئاخرسىغا كرتلدى.

ئۇقۇتقۇچىلاغا .

ئاجۇن [دۇنيا] دىكى ھەر بىر نەرسىنى ئۆگەنگەندە ئۇ- گەتكەندە بەلگۈلۈك بىر يول - يورۇق بىلەن ماڭمىغاندا كۆزلىگەن تىلەككە يېتىش تولۇق تەس . شۇنىڭچۈن مايدانغا كەلگەن نەرسىلەر ، كەلتۈرگۈچى زاتلار - باشقا ئەللەر ئاسانلىقدا ئۆگەنسۇن دەپ تازا ئوڭاي يوللىرىنى كۆرسىتىپ ، بەلگۈلۈك سىزىقلىرىنى سىزىپ كەتكەن .

مانا شۇ يول - سىزىقلارنىڭ بىرسى ياش گۆدەكلەرنى كىشىلىك ئاجۇنىغا ياراق قىلىپ چىقىرىش ئۈچۈن ، پېداغوگىيە ئاجۇنىنىڭ كەڭ ، ئوڭاي رەۋىشدە كۆرسەتكەن يوللىرىدىن بىر ئازراق - قىسقىچە بىلىك - مەلۇمات بېرىپ كېتىشنى لازىم تاپدىم .

ئوقۇتۇش ، بىلدۈرۈش دېگەن نەرسە تەبىئەت بىلەن يا- رىتىلىشنىڭ خالىشى بىلەن ماڭغاندا ، تازا - توپ قانۇن بىلەن ماڭماق دېگەن سۆز بولىدۇر .

ئانداق بولغاندىكى ھەر بىر ئوقۇتقۇچى تۆۋەندىكى بىلگىنى يادلىرىدا تۇتۇشلىرى لازىم .

بوللا بۇلا :

ا - كۆرسىتىپ ئوقۇتۇش . بۇ ، كىشىنىڭ تاشقاقى سېزىش ئورگە [ئەزا] لىرىنىڭ ياردىمى بىلەن ، تەكشۈرۈپ ئوقۇتۇش دېگەن سۆز . ئوقۇتقۇچىنىڭ ئوقۇپ ، يېزىپ ، سۆزلەپ ، ھەر نەرسىنىڭ سۈرىتىنى يا-

ساپ كۆرسىتىشلىرىنىڭ ھەممىسى كۆرسىتىپ ئوقۇتۇشنىڭ شەرتلىرى .

موشۇ يولسىز باللارغا بىر نەرسىنى چۈشەندۈرۈش تەس بولغاچقا ، بۇ يول بىلەن ماڭماي زادى بولمايدۇر .

2 - يېڭى ئوقۇتۇش ، ئوڭايدىن تەسكە كۆچۈش ، باللىنىڭ روھىغا قاراپ ئىش ژۈرۈتۈش . مانا بۇلارما باللارنى ئوقۇتۇشلىقدا تازا چوڭ ئورۇن تۇتىدۇر .

3 - ئىلغىبە ئوقۇتقاندىكى يالغۇزدىن نورغۇنلۇققا كۆچۈش يولى . [تەركىب ئۇسۇلى] غا نايىتى دېگىنلىك كۆرسەتمىگەندە يەئنى ئەڭ ئاۋال بىر ئۈن - ئاۋاز ياكى بىر ھەرپدىن باشلاپ سۆزنىڭ بولىكى ئەندىكى سۆز ، ئاندىن قالا جۈملىگە كۆچۈش يولىنى ئۇنتۇغاندا زادى بولمايدۇر .

4- باللارنى يازدۇرۇشقا باشلىغاندا ئاۋال كۆچۈرتۈپ ياز- دۇرۇپ ئاندىن يادا يازدۇرۇش لازىم .

ئە ا ا ___ يە ى

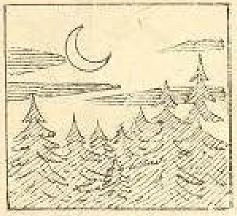

ئا يەـا يا

ئاى

ئائا يايا ئايا ئاى ياى

ئائە يائە يائا ئەئە ئەى

ئاياى يا ياى ئاى - ئاى

بالىغا حەرفنى تونۇتقاندا ئېيىنىڭ باش ھەم ئاخرقى سۈرەتلرى بلدۈرلسۈن،
يۇشقا ئۇكۈتۈشما تونوتۇش بلەن تەڭ ماكسۇن.
"ئە" بزدە بەك ئازجايدا ئۈز ئالدىغا بر ئاۋازغا ئېگە بولوب، ئاپتى تۇلۇك جايدا
ئاتا ١، ٢، ٣ يە بولمسا ئاندىن ئارتوق حەرفلە توشۇلغاندا بر ئاۋازغا ئېگە بولا-
لايدۇر: ١ - ئىش، ئىچ، ئىشنىڭ، ئىلمەك، ئىلغۇچ ... دېگەندەك. ٢ - ئۇق، ئاي،
ئەلگەك، ئېنىم، ئېيشەك ... دېگەندەك. (بو "ئە" توغرىسىدىكى سۆزلەنى حازر
باللاغا سۆزلەش توغرى ئەمەس). ل. ئە.

چ چ

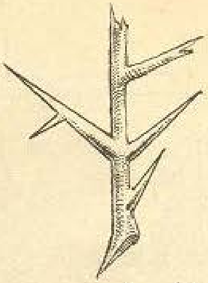

چـا چا

ئاچا

ئاچ ئاچا ئەچ چاچا چا چاچ

ش ش

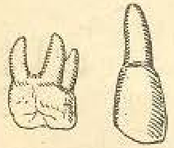

شـا شا

چىش

ئاش
چاش
چىش
ئىش

ئاشا
شاش
شش
ئاش

بـ ب

باش

بـا با

باش	باب	ئُچب
بابا	بچ	ئُچش

مـ م

ماما

مـا ما

ماما	ئاما	چم
باما	شاما	ئشم
شام	ماش	مم
چام	چامباش	ماچ
ئُچم	مامام	چام

لـ ل

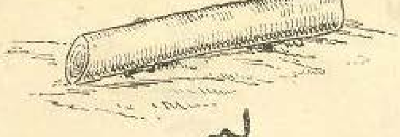

لم

لـا لا

بال	چالا	بالام	ئاچ بالا
مال	چال	چالام	بالام با
بالا	لاما	شال	مال ئالا

سـ س

سـا سا

سا

ساسا	چاس	چالسا	بالا ئالسام
باسسا	سالما	ئالما	مال ئالسام
ئالماس	سالسا	چامال	مامام ئالسا

تـ ت

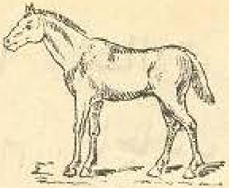

تای

تـا تا

تام	ئات	ئاتا	ئاتام با
تال	تات	ئاتام	چال ئاتا
تاش	سات	ساتا	ئال ماتا
چات	بات	ماتا	تامام مامات

قـ ق

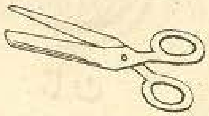

قایچا

قـا قا

قالما	ئاقچا	چاساقال	قاچا ئال
قاش	قاچام	قاق باش	بالا باق
قاچ	ئاققاچا	قامقاق	چاقچاق

قاق	قاچا	شالاق	باش چقا
ئاق	ساقام	قاچائال	قاق ئالماق
ساق	چاتاق	ئاقساقال	قاچام ساق
تاق	ماتاق	ئاقچائال	ساقا ئات
باق	ئالماق	تاش قاچا	ساق قاق
چاق	چاققاق	ئاققاق	قامچا ئال

نـ ن

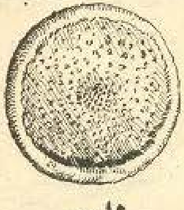

نان

نـا نا

نان	ئانام	ئاق نان	تانماق
نام	بانا	چاناق	چانماق
قان	سانا	ساناق	ئانام بانا
سان	تان	قانماق	نان سانا

كـ 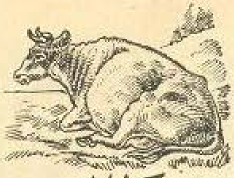 ك

كالا

كا ______ كا

كام	كامال	كالا	ئاق كالا
كان	ئاكام	ناك كام	چاكا بالا
ناك	كالام	تاك - تاك	كاما كان
چاك	كام - كام	كاللاك	باكا كالا
كاس	كاسكا	نان كام	ئاكام چاكا
چاكا	تاككا	ساقام تاككا	مامام كاماك
باكا	كالاسكا	بالام باكا	كاسات ناك
كاما	كاسات	كالا كاسات	كالاسكا كاما

ھـ ______ ە

ھا ______ ھا

ھای	ماھال	ھاك	ھای - ھای
ھام	باھام	ھامھام	ھامای
ھال	ھالمال	ھاسان	شاھام
باھا	ھالاك	ھاسام	ماھما
ھاما	ھامان	ئاە	شاە

ر ر

ئارا

ر ـا ______ را

راس	راسما	بر بالا راس كام.
يار	راسلا	تالا تار، كچك ئارال.

بار	ئارال	بار تارال، تارام-تارام.
چار	تارال	بو تاران، تاتار بار.
تار	مارال	ئارا ئال، چار سال.
نار	چارام	راسلا بار، مارال ئال.
هار	چاراس	راس ئارال، مالال بار.
رام	تاران	هار ئال، هارماي بار.
شار	باهار	كامايار، راساتار.

ز ـز

قز

ز ـا ـــــــ زا

زار	ماز	زامان	ئاز- ماز كام
ساز	ياز	هازر	زاكر ئا كام هازر

يـ ى

ياماق

يـ ا ـــــــ يا

يا	ئايلا	چاي - پاي
ياش	ئايما	ياش بالا
يان	ياماق	يامان ئُات
ئاي	كارناي	ئُاسقاق تاي
تاي	ماماي	هاي- باراي
باي	ئايماق	هارام تاماق
ياق	قايماق	تاش ئُاتاي
يات	يايماق	چاي ئچ
ياز	يازماق	كارناي چال.

غ غ

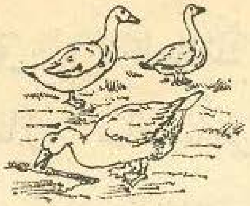

غاز

غا ـــــــ غا

چاغ	ئاغا	سالغا	بزچاشقان ياغ
باغ	ئاغام	چالغا	ناغرچالغان
ياغ	ئالغان	ئاغچا	غاز ئالغان
تاغ	چالغان	تاغار	تاغارسالغان

خ خ

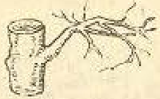

شاخ

خا ـــــــ خا

خام	شاخار	ئاخماق بالا - قال .
خال	ئاخماق	مامام شاخار ئالغان .

خار	خاملق	ئاكاملانڭ ئشى خام
شاخ	شاخ ئاز	خام ئاش يامان
تاخ	خامان	شاخلق ياغاچ
خاتا	ماخا	ياخشى خامان
چاخ	خاخا	بايلا خار

و ۇ

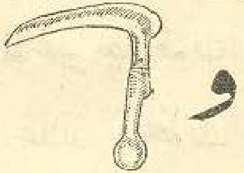

ئُورغاق موشُوك

و ـ ا ـ وا ـ وو

وار	ئُوت	توشقان	كونچى
واراق	چوت	قوشقان	بوزچى
ياوا	ئُورغاق	يوتقان	ئُوملُوك

* ھەم «ۇ» قاتتق سوزغاه بولب، باش تەرەفلەرنگە برخەرف قوشولسا «ئُو، ئُو» ئاوازلرى چىققىندۇر، مەسەلەن: ئُوقوماق، ئُوزُون، تُوتُون دېسەك «و، ۇ» نىڭ ئالدىغا «ئ، ق، ز، ت» لا قوشولغاندن كېيىن ئۇقوردا ئېيتلغان ئاوازلا چىقتى.

ئاواز	يوتا	ئوم	بوكلۇك
توق	شوتا	سوك	ئۇموتلۇك
يوق	ئوتون	بوك	سوك ئاش
قووۇق	كون	كوك	كون ئوتوك

باللا موشوك توتقان	ئاكام كون ئوتوك ئالغان
ئشت توشقان ئالغان	ئوملوك تولا ياخشى
ئاو بالا يامان	ئاتام بوز ئات ساتقان
بوچرايلق ئاواز	مامام ئوت ياققان
تاسمام يوق	باللا نايتى جتق
قزلا نورغون	سز كام سانا بسز
توزلوق چاى	ئولا نورغونلق قلا
كوكاتلق باغ	ئالا موشوك چرايلق
ياخشى تاسما	بوز ئات چولاق

ج ج

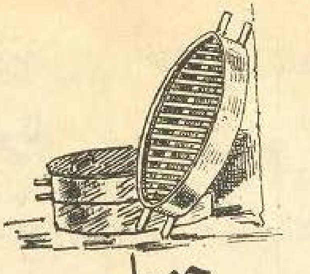

جمبل

جـا ــــــــ جا

جان	جاكا	ئاكام جاكا سالغان
جاز	ئاجون	ئانام جالا سالغان
جام	جمبل	باجامغا جاى ئازبولا
تاج	جالا	جان ئانام

د د

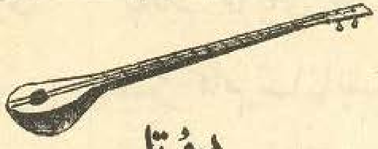

دوتا

د ـ ا ــــــــ دا

دا	دادام	ياندااش خوشنام تول

دان	دالدا	یاندام سزق ئونزۇن
دال	داوان	دادام دۇتا چالالایدور
داغ	داغمۇ	پوم نان ئۇمدان
داس	ئاداش	جان دوستۇم

پ 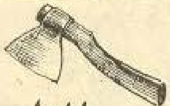 پ

پالتا

پـا ______ پا

پاش	قاپ	پاك بالا
پاك	یاپ	پایپاق ئالدم بوگۇن

ژ 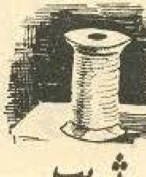 ژ

ژیپ

ژ ـا ______ ژا

كاژ	باژگر	ئوقۇغان بالا كاژلق قلماس
باژ	كاژلق	ژوقوردن ژیقلدم
ژۇك	چاق ژیپ	ئوقۇشغا تازا بر ژیل بولدی
ژیپ	ئیغرژۇك	قارا چاق ژیپ ئالدم .

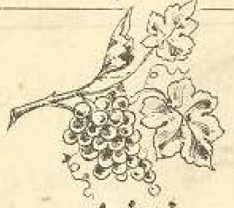 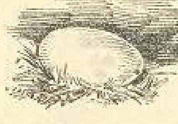

ئۇژۇم توخۇم

ئـۇ ______ ئۇ

تۇم	سۇت	یوغان توخۇم	كوك سۇت
قوم	توك	تۇل خوتۇن	سۇتچی ماما ی
شۇم	شۇك	بر تولۇم	شۇپ ـ شۇك
تۇل	ژۇك	یومشاق قوم	قۇل یوق .

بزده سوت تولا	ئاولانڭ قویی توغوپدور
قوی توکی یومشاق	بوگون ئاخشام ئالای
قارا قولاق قوی	ئاو بالا یامان بالا
تولدی	کوك توخو توخوم باستی

ڭ 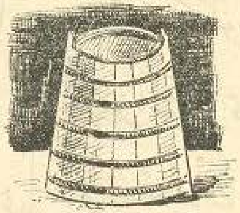 ڭ - ك

توڭ

ڭا ـــــــــ ڭا

ئاڭ	ئاڭلا	یاڭیودم، چوڭ بولدوم
پاڭ	پاڭقای	سینڭ دادانڭ پاڭقای .
چاڭ	تالادا چاڭ	چوڭ ئانانڭ یاش خوتون .

گ 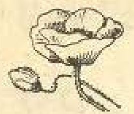 گ

گول

گا ـــــــــ گا

گاك	ئاگاك گاچا	بزنڭ گاگگوك یامان چقتی
گاچا	گاك پالتا	گالزاك بای تولدی
گول	گول یاخشی	گول قسقان قزلا تولا .

ئو ئو ـــــــــ ئی [*]

یو ـــــــــ ی

سیوەت ئیلك	دادام سیوەت توقوپ ساتندور ئیلك - سیلك بولوب قالدم .

[*] ئو - ئی « قاتتق ئاست سوزغا ، سوزنڭ ئوتتور یه بولمسه ئاد ئغندا کەلسه « ئی » ئاوازی چقندور . ئالمەن ، ئالدی دیسه ك ئالمه نده « ل » دن ئالدی دا « د » دن کنین « ئی » ئاوازی چقتی .

یه ، یو « یومشاق ئاست سوزغا ، لەکن « یه » سوزنڭ باش تەرەفگه ئولتورالایدور هەم ئاشا بریاکی بردن ئارتوق حەرف قوشولسا ئیلك بلەن « سوز » یاسلندور . یار ، یورۇق ، یوز دیگه نده ك .

« یو » بولسا بزده تولسی سوزنڭ ئوتتورسدا کیلندور ، سیوەت ، کیچه ، چیلەك دیگه نده ك .

ئـ ــــــــــــ ا ـا [*]

ئال	ئالما ئالدم	نادانلق يامان ئش .
سال	خالتنغا سالدم	يالاڭ چاپاتى سالدم .
تال	ئامال تابدم	دادام ئاقچا تاپقان .

ه ـه [**]

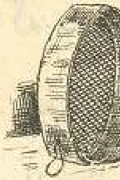

ئەلگەك

ئەنە	قىلىن ئەلگەك	ھەپەرەڭ گول ئۈچلدى
يەنە	سالەگلەك	ئەللەى بالا ، ئەللەى .
ئەلگەك	سەللە توخو	بزنڭ ئويگە كم كەلدى .
لەگلەك	كەڭ چاپان	لەكمەن يەپ چقتم .

[*] ا ـا . قىلن ئوست سوزغا ، بولانڭ ئالدنغا بر حەرف قوشولسا ـ ئا ، ئاوازى چىققدور . ئال ، سال ، بالا ، كالا ، واراق ، راژاق دېگەندەك . [ـُ . توغورلق سوزلەنگەن ئىدى] .

[**] ه ـه ، ئىنچكە ئوست سوزغا ، بونڭ ئالدنغا بر حەرف قوشولغاندا ، ئە ، ئاوازى چىققدور . يەنە ، تەنە ، ھەرە ، ئەمگەك ، ئەنە دېگەندەك . [ـُ .

ئاكام ماشا گاگا واللەى ياساپ بەردى .
مەن باللا بلەن ئوينودم .
ئوكام قەلەم ، دەپتەر ئىلىپ خەت يازدى .
ئەنە ھەدەم كەلدى .
سەن يەنە نەگە باردڭ ؟
بوگون لەگلەك چىقرمز .
ئاخونومنڭ سەللىسى يوغان ئىكەن .
دامولالمنڭ پەيلى يامانراق ، دەيدو .
پەلەمپەيدن ژىقلدم .

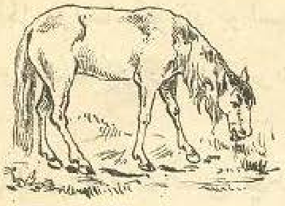

قولوم قامچا ،
پوتوم ئات .

ئات ، بر قولىغى يات .

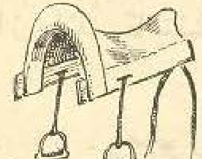

ئاتدن ئىگز ،
ئشتدن پەس .

ئات ، ئەركشيگە قانات .

ئوق ئاتدم
ئات ساتدم
تاش ئاتدنگز
قول سالدنگز
ئيلگرماگدنگز
چاپسان يەتدنگز
ئيلدام قايتدنگز

ئاكام ، ئالمان - تالمان ئاتنى
توقودى چو ، دەپ منب چاپدى ،
مەن قاراپلا قالدم .
ئاق ئات ئومدانمو ،
بوز ئات ئومدانمو ؟
ئات منشدن ، ئيشەك
ئومدانمو ؟

بالا بولسا شوق بولسون ،
بولمسا يوق بولسون .

بالا ، قلغان ئشى چالا

بالاڭنڭ ئوينوشىغا باق ،
قازاننڭ قاينىشىغا .

يامغور ياقغاندا باللا ئوينايدو ،
سوزلاى دىگەندە ئيىنى تاشلايدو .

باللا ، باللا جورۇڭلا ئەدەپ بلەن ئوينايلى ،
ئازراق ئويناپ ئەنكى ، ساواقلانى ئوقويلى !

بز : تورت ئاغا - ئينى ، دادام بزنى ئوقتوپ ،
ئەدەم قلدى .

بزنڭ ئويدە قز بالا يوق ، شونڭ ئوچون دادام خاپا .

ئەو بالا تولا ژنغلاگغو ، بورننى ئيتمايدو .

مينڭ ئوكام يامان تيتك .

كورگەن كونگنى ئۇنتۇما ،
شرىٔ چورۇغگنى قوروتما .

چوقاى - چورۇق

تاش ئاتقانغا ، ئاش ئات .

چورۇق	چورۇق پايپاق بلەن بللە تورۇدو .
چوقاى	چوم ئێشەك بلەن قيرندى .
چوم	چالما تاپدم ، ژنراق ئاتدم .
چالغو	چوكا ياساپ ، چالغو چالدم .
چوقا	بز نڭ ئوقشقا بێرنشمز چوقوم .
چوكا	بى باشلق قلسام ، هەدەم چوقمغا برنى سالدىٔ .

شامنڭ خوشتارى پەرمان ،
دەرتنڭ يامنى ئارمان .

شام	شالاق كشنگە ئەدەبلە ئوچ .
شامدغاى	ياش بالا شاللاقچىٔ بولمايدو .
شالاق	شاما چايناش سەت ئش .
شاللاق	شامغا ئوخشاش يوروق بێرش كيرەك.

باتور كشىٔ هەر ئشقا شامدنغا يلتنب تورودو .

شاللاق بولساڭ - هيچ كم ئێنە نمەيدو .

شالاق بولساڭ يارا تمايدو .

ياش كشىٔ هورۇن بولماس .

شاللاقچىٔ :

- واى بورىٔ ، واى بورىٔ ! ...

سناش [ئیمتىهان] دن باللا قوخمایدو،

خوشال بولوشوب قن، قنیغا پا تمایدو .

باللا، ئاش یگەندە ، تولو پاكیزلق بلەن ، چاقفان،

ژئغنچاقلق بولب ئولتروب یەپ ، ئاتا ـ ئاناڭلاغا

رەخمەت ئیتپ قویوڭلا !

ئاچ كوزلوك تولو یامان ئش ، كورگەنلا نەرسنگە

كوز سیلب تەلموروش غولێ ئەسكی .

شونداق كشێ بلەن باللنی « بیزەك » دەیدو .

ئوغول باللا موشقا ئشەنمەیدو .

هیچ كمنی موش تەڭلەپ نوقوما !

ژۇگرەپ كیلپ كشلە :

ـ های قینی، قینی جیقمو، نەدە ؟

شاللاقچێ :

ـ تاڭ ، مەشەدە شلدر ... ر ... لاقپ قالدغو!...

تاڭلسی راسلا بوزنلە كیلپ قیلپ واقوغاندا

هیچ كم كەلمندی ...

شونداق قازانغا ، شونداق چومۇچ .

تێپشمئغنچە ، ئیلشماس .

یاز بولغاندا، سوۇلا شاقراپ ئاقفاندا،

قوشلا سارئغاندا ، باهار یەتكەندە

ئوقوشلا توختایدو .

بو بزنڭ يڭى زامان : ئوقوش ، هونەر ، بلك ،
ياخشى سوز زامانى .

دادام بوگون ئشنك ئالدنغا ، ياغاچ موما قاداپ
قويدى .

ماڭا ، مامام قايماق بەردى .

دادام موز دوزلق قلندو ، مەن ئوقويمەن .

ئاق ئالما ، قزل ئالما ،
چاچڭغا جالا سالما ،
ئاكام سينى ئالمايدو ،
كەلگەنلەنى ياندوما !

« لوم » تومور بلەن موز قومۇردو .
يوغان لامپا يوروق بولدو .
سلەنڭ هويلنغا « لولى » كردى .
بازاغا بارسام ئەدەملە « لوم - لوم » ئيكەن .
كوچڭنڭ باردا لاغايلاپ ژوروش .
غولى بولمايد ئغان برئش .
برقيرنداش ئالاى ديسەم ، ئاڭقانڭ
توخومدن قيمەت ئيكەن .

تاما ، تاما كوُل بوبتو .
برلك ، ئوُملوُك ، ئويوشماق تولێ ياخشیٖ ئش .

سولوُك	سولوُك سوُدا ياشايدو .
سوُ	يەر يوُزيدە سوُ تولا .
سوغ	قاتتق سوُغدا ، جوُگا كيدم .
ساى	بزنڭ غولنڭ سوُيي ئەلوەك .
سان	سايدا تاشلا سانسز كوپ .

باللا ، خام - سبالقن سوُنی غوُلێ ئچمەڭلا ،
زئيان قلدو ر .

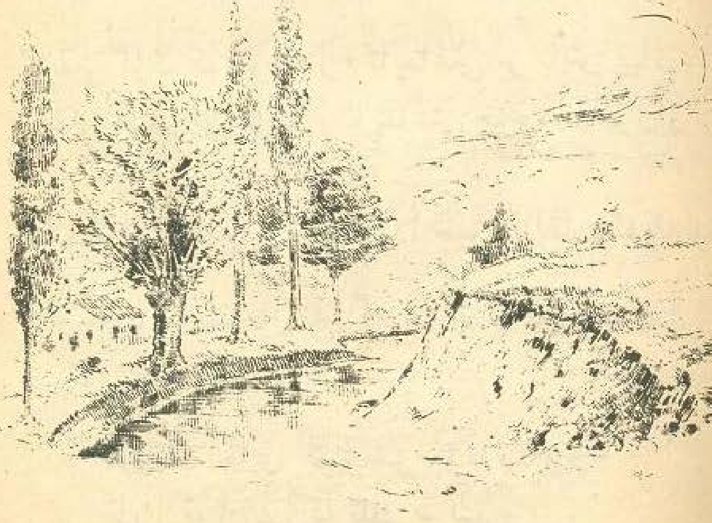

سوُنی كورمەی ئوتوُك ساپدو ر .
توُگنی چوچەكدە سوُغادێ .
ئەلگە كرسەڭ ئيلڭچە ، سوُغا كرسەڭ بيلڭچە .

قالماق ئات بوغوُز يمەس ،
بوغوُز يسە تووُر تيشەر .

تارازا	تارازا بلەن ئيغر نەرسئلەنی ئولچەيدور .
تووُر	تووُردا ئات بوغوُز يەيدو ر .
تاغار	تاغارغا ئاشلق سالئدو ر .
تارغاق	تارغاق بلەن چاچ تارايدو ر .

تاپقنی گوُل كەلتورەر ، تاپماغنی بر باش پياز .
تاپقنی قوی ئولترەر ، تاپماغنی چوُجە - خوراز .

تونوگوُن تاغام بر تاغاردا جيق تالقان ئەپكەلدێ .

قاتا ، قاتا توُگنلە ، نەرگە - نەرگە بارسەن ؟
- توُزغا ، توُزغا بارمز .

ئەتكەن چاى توزسز بولامدو ر ؟
قارا توز بەركە تلك بولئدو ر .

قارغا بالام ئاپپاق ، كرپه بالام يومشاق .

قول
قۇم
قۇش
قوش

قولومنى هه ر كۈن نه چچى قيتم
سوبونداپ ژويۇمه ن .
قۇملۇقدا تيزلغۇ ئاينىمايدور .
شه هه رده « هۇقۇش » هۇلىدى .
بز ، تاغلا قوش هايدايمز .

قوغۇن پىشىشغى بولغاندا ، قوغۇنلققا چىقىپ
ئوينايمز .
پىشمىغان قوغوننى « سويما » ده يدور .
قول ، قولنى ژۇسا ، قول قوپوپ يۇزنى ژۇيار .
مه ن ، سيىنگدن قولۇمنى ژوده ۋم .
بلنگك [بلىملك] قانچى چوك بولسا ، ئوزه لك
شونچى توۋه ن بول .

نوختا
نوخوت
نه يزه
ناغرچى

تاسمىدن قلغان نوختا چندا ملق .
ته شكه نده نوخوت نۇرغۇن .
نه يزه سوقوش جابدۇغى .
چوك دادام ناغرچى .

ئاغزىدن نيىنى چۇشكه ن .
ئاو بالا ياغ تاپان - ئيز له گگۇ .
مونو كشى تۇشۇك تاپان .
مينك ئوغول ئۇكام نايتى ئوماخلق .

كچىكنه كولچىگمنك ئيشى تاتلق .

كه تمه ن
كومزه ك
ته شته ك
ئه لگه ك

ئاخشام ئايدوگده كه تمه ن چاپتم .
ئاپام بر كومزه ك ئونا ش ئه پكه لدى .
بزنگكىده ، چوك ته شته كته بر قيتق بار .
ئاپا ، جينه سته قز بر ئه لگه ك كيپه ككه سوت ئالدى .

مه ن بوگۇن ، ئوزه مگه كون پوپوش ، سگلمغا
ئيلم پوپوش بۇرتوپ قويوپ كه لدم .

پاختەك نیمە دەیدور ؟
ـ گۈ، گۈ، گۈك بر كۈن ئاچ، بر كون توق.
یەنگەم توق، ماڭا یوق.

تورسۇن بلەن تۇرغان گەپ تالاشقاندا مەن :
ـ سەنما شۇك، سەنما شۇك ئۇتتراڭدا قار
موشۇك دەب توختاتدم.

پۇتتمنغان چوماق بلەن برنی قویوپ ئیدم،
كولا نمنغان ئورنغا چوشتی.

رەندە	یاغاچچننك بر جابدوغی رەندە،
ھەرە	بر جابدوغی ھەرە.
كورا	بیدە كوكتننك چوشۇرنسی بر كورا بولدی.
ئورا	چوك دادامنك بەش ئورا ئاشلنغی بار.

ھەررە ھەسەل یەیدور.
رەندە بلەن تاختای ئاقلایدور.
ھەرە بلەن یاغاچ كیسدور.
بزنك ئینەكنك سوتی بر كورا چقدور.

ئاو قزنك ئاغزنغا ئینەك تەپكەن ئوخشایدور.
گەپ قلپ ھارمایسەن، ئیگنگنك چوشمەمدور ؟
قزلا ئاغچا ئایلام ئوینایدور، ئوغوللا قوغون
تیرپ ئوینایدور.

سا نا قلا

بر ئیکی ئۈچ تورت بەش ئالتە
یەتتە سەککز توققوز ئون ژیگرمە
ئوتتوز قرق ئەللىك ئاتمش یەتمش
سەکسەن . توقسەن یۈز .

یاغاچلا

تال سۆگەت قاریاغاچ چوکان
سۆوادان قاپاق تیرەك سیدە
قارغای قیین ئیرەن ئارچا
ئاق تیرەك .

یمشلك یاغاچلا

ئالما ئۈرۈك نەشپۈت ناك ئامۇت
شاپتۇلا گلاس ئالۇچا . قارا ئۈرۈك
ئەینولا ئۈژۈم چیقرئۈژۈم یاڭاق

جیۈنەستە بیۈهی ئەنجر ئانار ئەپلیسون.

یازنڭ شالتاقلری

قوغون تاروۇز چیلگە لیگا تەرخۇمەك
چەیزە بۇلجرگەن مالینە شوخولا .

کۆکتات

سەوزە پیاز ئاش کوکی چامغۇر یاڭیو
کۆك پورچاق جەمبل پیدینە جۇسەی
بوسەی سامساق لازا ئۇسۇڭ چەلەڭ
ئوروس شوخولا کاوا کاپوسکا یالپوز
قزلچا جاڭدۇ ئاش چامغوری ئاق پیلەك.

كوكا تلا

لويلا ئەمەن چۈيگۈن تورت قولاق
چم مامنكاپ بۇيا يوگۇمەچ يانتاق
توخۇم كاساك چوچۇك بۇيا ئەدرەسمان
قامقاق ئشت ئوژۈمى چاقاق شيۇاق
كەندر قيرى قز تيكى ساقال .

چورۇق بلەن پالتا

چورۇق - مەن بوگۈن ئوينابتاڭلا
مەكتەبكە بارمەن .
پالتا - مەن بوگۈن مەكتەبكە بارمەن،
تاڭلا ئوينايمەن ، دەپ ئيلدام
مەكتەبكە كەتدى .

ئويونكەچ بالا ئوصدان ئەمەس .
باللا كوب ئوقوپ ئاز ئويناڭلا .
مەكتەب ئويدن ئوصدان نەرسە.
ئوقوشلا كۈزكونى باشلنندور.

كۈز بولدى ، ئاشلق پشتى ئورما
ئورندى ، خامان تەپتى ، ئوگۈت
ئەتتى ، ئون تاتتى ، نان بولدى .

كەچ كۈزدە ياغاچلانك يوپماخلرى ساغرپ
يەرگە توكولدور .

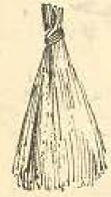

تيپشما قلا

برئويگە كرسەم قانى يوروق ماما
ئولتروپدور .

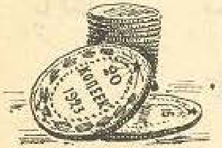

كچكنە پنناس ، هالەم كيزپ تنماس .

هيقلق كشى تيپشماقنى كوپ تاپدور.

ناخشا قوشوغى

ئاتاڭ سايراد موكە كلك
ئاناڭ سايراد موكە كلك
قەپەزنڭ قەدرىنى بلمەى
ئۇچۇپ كەتكەن سارالڭ كەكلك .

تۇرلوك نەرسىلە

ئازغان زاغرا سىغز ئىغز كىگز
بىگز مىغز قەغەز قەپەز تۇز
ئۇكۇز موڭگۇز يولتۇز بوز كوز .

تونوگۇن ئازغانغا چقدۇق . بوگۇن زاغرا يەيمز .
باھاردا سىغزغا بارىمز . مەن قەپەز ئالدم .
سەن قەغەز ئالدڭمو ؟ دادام كىگز ئاپتو .

ئاپام ئۈزۈك سالدى . ئاو ئۈرۈك مىغزما ؟
بزنڭ ئۈچ ئۇكۇز بار . ئالا ئۇينڭ موڭگزى
دەروازا موڭگۇز .

تويغا بارسالڭ، تويوب بار،
توقۇ - توگا كىيب بار !

توى	ئاكامنى توى قلدوق .
يانچۇق	مينڭ يانچۇغوم يوق .
قايناق	قولومغا قايناق چاى توكولدى .
سويلا	ئاتلانى سويلا بلەن توتىدور .
لاى	ئوتوكوم لاى بولوب قالدى .
بايلق	بايغا بايلق كيرەك .
ساى	سايغا سۇ كيرەك .
لويلا	بزنڭ باغدا لويلا كوكات تولا .

ثووه نده یکی سثوره تله‌نی بکوچه تلسون .

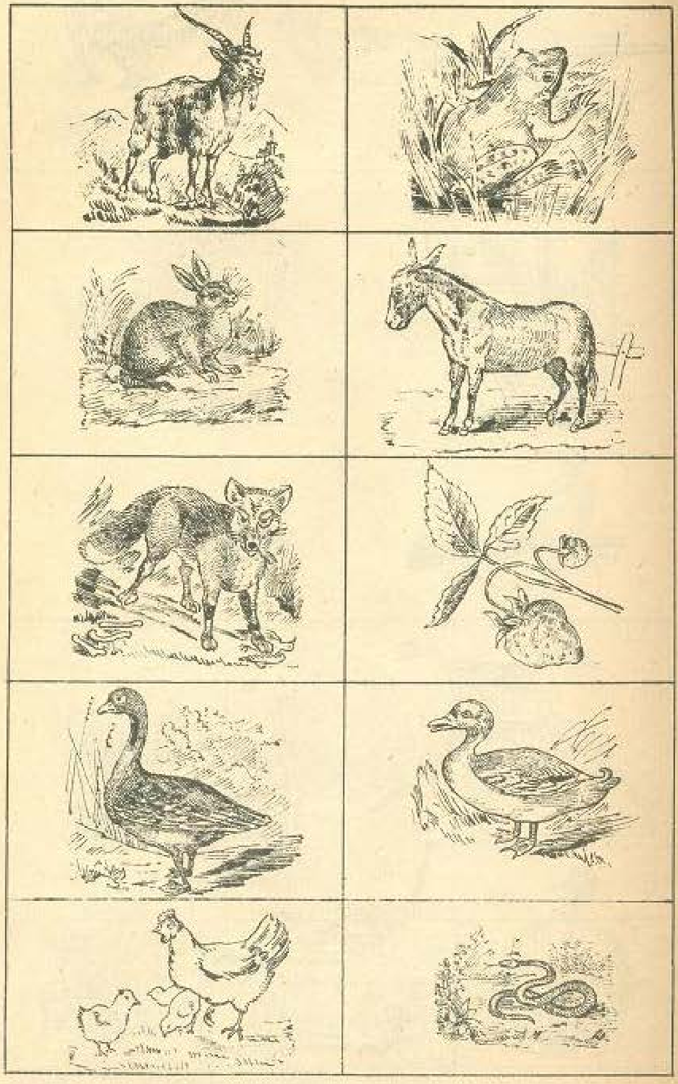

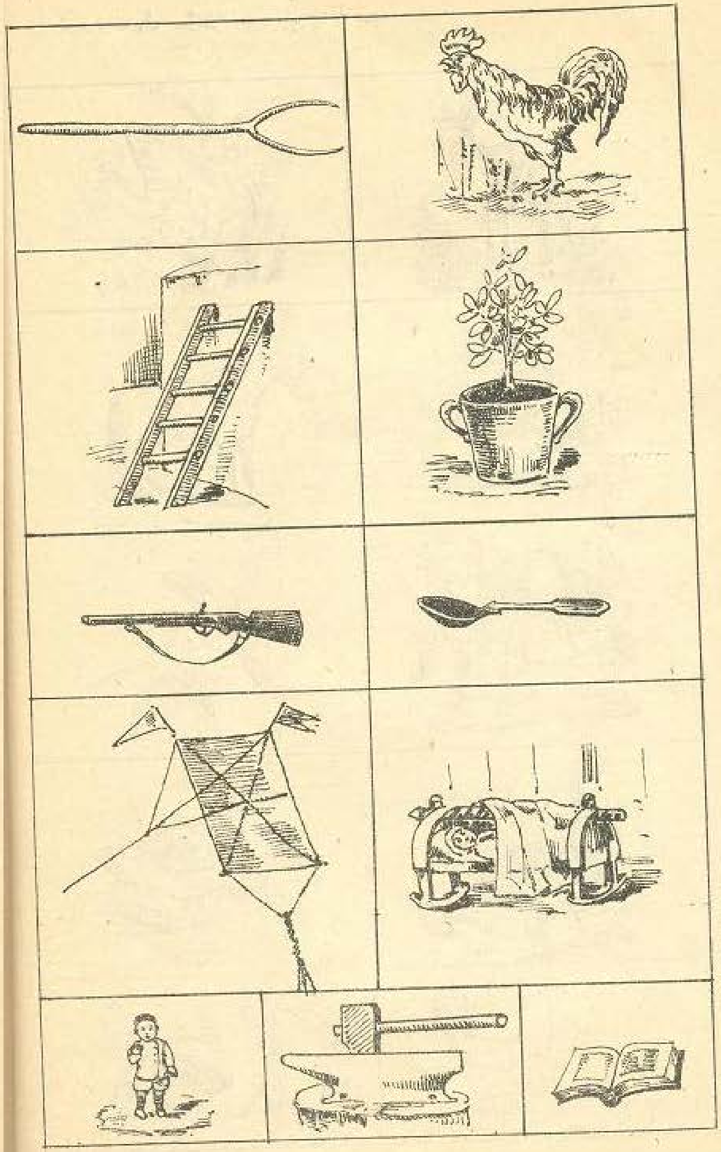

تیپشماق :

کچکنه ئورغوغم بار، ئورووپ،
ئورووپ هارمایدور.

غولدا	بەڭباشلق قلب غولدا ایدم.
غالغوی	غالغویلوق غولی یاراشمندی.
غیجەك	چوڭ دادام غیجه کچی.
یورغا	بزنڭ توروق ئات یورغا.
ئولوق	لینین ئولوق کشی ئیدی.

بزنڭ ئوی ئچی

بابام مامام دادام ئاپام ئاکام ئیگیچم
سڭلم ئینم تاغام چوڭ‌دادام ئانام
چوڭ ئاپام کچك دادام کچك ئاپام یەڭگەم.

ئوزەڭنی بل ، ئوزگونی قوی .

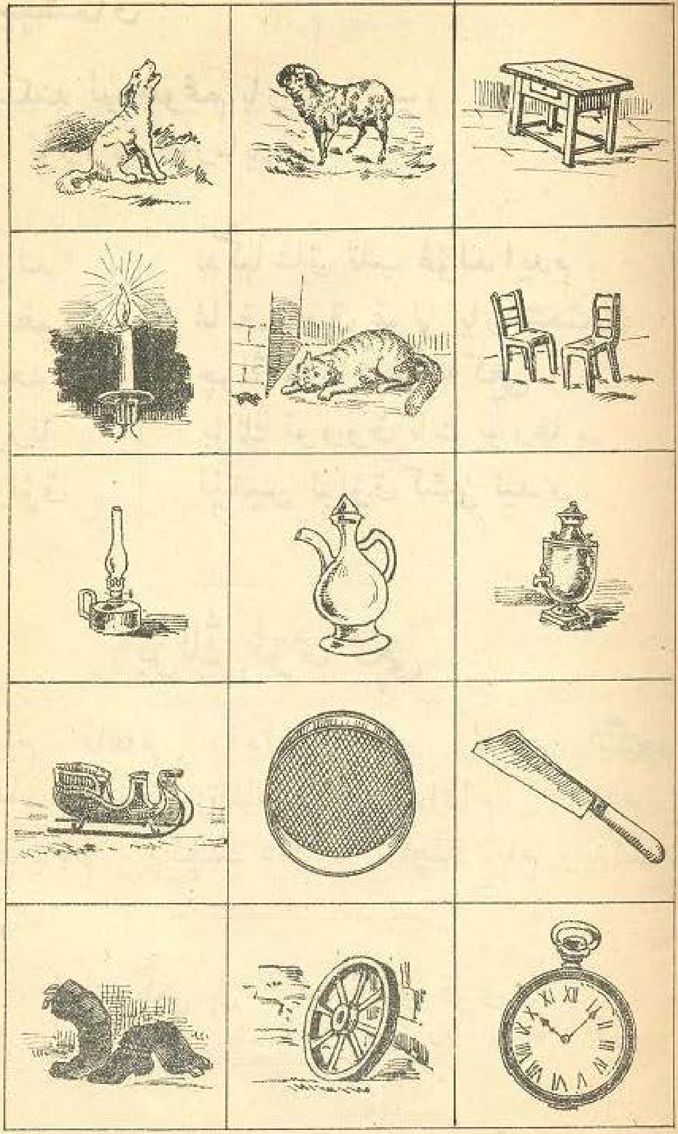

قزنڭ جيۇنى قرق .

خالتا	ژۇراق ژورتدا ئۇقوپ ياتقان ئاكامغا بر خالتا توغاچ ئەوەتدۇك .
خون	تونوگۇن بزگه بر خون مەزه كەلدى .
ئاخۇن	بزدە «ئاخۇن» تولا .

موللنڭ يامنى واراقچى ،
ئەدەمنڭ يامنى هاراقچى .

ئاخشام ئون واراق كتاپ ئوقوپ ياتدم .
تاڭلا مەكتەبدن كێلپ واللەى ئوينايدىغان بولدۇق .
بزنڭ كوتەك هارووىمز تاشلاندى .
ساواق ئالدم ، ئويگه ياندم ، ئازراق ئويناپ خەت يازدم .

يازكۇنى «ئاق ئێتل» ، كيسه ئوصدان .

مێننه تلك ئێشدن ، قانمنڭ ئێچى ياخشى .

جالا	بر جلڭ جالا بر سەر تيزا .
دەرجه	بزنڭ دەرجه تێغى يگى .
جوگان	بزنى ، بر ياش جوگان ئوقوتقان .

ئێكى دوستومنى دەرجنگه جوشروپ كەلدم .
سنلەنڭ ئويگه بر جوگان كەلدى .
قز ـ خوتونلا جالانى ئەمدى سالمايدىغان بولدى .

باللا ، ئوزەڭلادن چوڭلانى كورگەندە سالام قلڭلا !
ئوزەڭلادن كچنك باللاغا ئامراق بولوڭلا !

ئەدەم بولىدىغان باللا ، كچيكدن بەلگولوك دەيدور .

ئوپ - چۆرئمز هەم يەريۆزئدئكى ئۆزگرشلە:

كۆن ، ئاى ، يولتۆز ، ئاسمان ، يەر ،
سۆ ، مۆز ، مۆلدۆر ، يامغۆر ، قار ،
كول ، بۆلاق ، قودۆق ، تێڭز ، ئۆستەڭ ،
شووۆرغان ، بوران ، شامال ، توزان ،
چاڭ ، مانان ، سوغ ، ئسسق ، ياز ، قش .

ئەتئياز [ئەرتە ياز]

قارلا ئيرئشپ - ئەگزلە ئاقدى ،

كوكاتلا چئقپ - يەرلە كوكەردى ؛

قوشلا هايدئلپ - ئاشلق چيچلدى ،

قۆشلا سارئشپ - ئەدەملە كۆلدى .

ئەتئياز بولماغنچە ،
بولبۆل چئمەندەك سارئماس .

تورلوك ئويون هەم ئويونچۆقلا :

لەگلەك ، واللەى ، پوڭزەك ، سالغا ،
جەڭزە (لەڭگە) قاتا ، بورى - قوى ،
چەتمێ - قازاق ، ژۆپاڭ ، ئوقيا ،
بەش - تاش ، قوچاق ، ئاغچا - ئايلام ،
ئالا ، ئالا - قۆشلايدور ، موكۆ -
موكۆلەڭ ، ئاق - تيرەك ، ئاش
يگەن ماما ، ئوشۆق .

باللا ، ئويونچۆقلانى ئوزەڭلا ياساپ
ئوگونۆڭلا !

هۆنەرلك ئولمەس ،
هۆنەرسز كۆن كورمەس .

مەن كچێكنەدە پتەر ياساشنى ئۆگەندم .
هەدەم پەلەى توقالايدور .

داپ	باخشىلا : داپ - دومباق چالىدور.
دان	توخو، كەپتەلەگە دان سالدىم .
دەل	بورناكۈن دەل موشو كەمدەكەلدىم.
دەللە	قىيرى كشىنى „دەللە“ دەيمز .
دەم	ئشىككە دەم تاقاپ قويدوم .
دەڭ	ئاودەڭدە ژىنگرمى ئۈيلۈك كشى بار.
دومباق	توى كونى دومباق تاپالمىدۇق .

هىقلسز دوستوڭدىن ، هىقللق دۈشمىنىڭ ياخشى.

دودىلىق كەنجى .

كەنجى دودىلىق بالائىدى، تولاراق ئۇ، غزا - تاماق ئالدىدا كچىكنە برئىش بولسا، دودىلىنىپ ئالاتتى. بركۇنى شونداق چاي ئالدىدا دودىلاندى. ئەنىكى مامىسى خاپا بولىپ؛ چاي بلەن كەنجىنى باققا ئەۋچىقىپ چاينى ئىشتقا قوژۇپ بەردى. ئۇكۇنى كەنجى چايسز قالدى ...

بزنىڭ ئۆيى جابدوقلرىمز*

قازان، تۈۋاق، تەڭنە، ئاش - تاقتا، نان- تاقتا، سوپۇر، نوغۇچ، سىكىلەك، تەشتەك، چىنە، كومزەك، كولچەك، كورا، تاواق، چومۇچ، ساپلق، لىگەن، چوكا، قوم - چوگون، قوشۇق، تەخسە، سوپۇرگە، چوكا - سالغوچ، بەل - گۈجەك، چيلەك، ئاپتاوا، دومبرا، چەينەك، جمبل، چوولا، جوزا، ساندوق، دەستىرخان، لوڭگە، داس، پچاق، چاپقۇ، قڭراق، دوشە، ئەلگەك، كەپكۇر، بەلچە، چراقپاى، كىگىز، گىلەم، هاگانچا، چاى - خالتا، تۈز- خالتا، پورۇچ، بۆگلۈك، پەتموس، سەمەرواى، چوچەك، ئەينەك .

---

*) بولارنى ئاوال كوچۇرتۇپ يازدوروپ ئەنىكى يادا يازدرلسۇن .

بزنڭ ئاواز بەلگو [حەرف] لرمز

[ئۇيغۇر ئېلفبەسى]

ئە [ا] ، ب ، ت ، پ ، ج ، چ ، خ ، د ، ر ، ز ،
ژ ، س ، ش ، غ ، ق ، ك ، گ ، ڭ ، ل ، م ، ن ،
ھ ، ا - ە - ە ، و ، ۇ ، ي ، ى ، ې .

كۈن ، بر جۈمە - ھەفتە ، ئاي ، ژىل .
يەتتى كۈننى « بر جۈمە » دەيمز .
ئوتتوز كۈننى « بر ئاي » دەيدور .
ئون - ئىككى ئاينى « بر ژىل » دەيدور .

كۈنلەرنڭ ئاتلرى ماندااق :
شەمبى ، يەكشەمبى ، دۈشەمبى ، سېشەمبى ،
چاشەمبى ، پەيشەمبى ، جۈمە - ئازنا .

جۈمە كۈنى ئوقوش بولمايدور . ئوقوش ئوقو-
مايدۇغان ، ئش قلمايدۇغان كۈنلەرنى « مەرەم » دەيدور .

بزنڭچە ئات - ئسملا :

توختەم ، تۈردى ، تورسۇن ، تۈرغان ،
نورۇز ، چورۇق ، پالتا ، كەنجى ، توقاي ،
توقولەك ، يولداش ، مەمەت ، بارات ، روزى ،
پېتەك ، ھېتەك ، سېتەك ، ويلەم ، خوداقولى ،
خودابەردى ، قۇروان ، ھېزىز ، ئەمەت ،
ماموت ، گولغۇنچەم ، گۈلچەم ، ئاققز ،
ئوغولەم ، بى بى قز ، گولقز ، لەيلىخان ، پوجۈن
قز ، ئاي قز ، خاسيەت ، زينەت ، ئازنىخان ،
روزى خان ، خلچەم ، دلبرم ، تورە قز ، ھا-
جەر ، گوزەرە ، نيازخان ، جېنەستى خان ،
گۈلۈم .

گەزمالنى گەز - وارە بلەن ئولچەيدور .
بر گەزدە ئون ئالتە ويرشوك بار .
بر ويرشوك ئوچ بامالتاقا توغر كېلەدور .
ئوچ گەزنى « بر ساژين » دەيدور .

قرق قاداق بر پۇت بولىدور.
بر قاداقنى ئيكىنگە بولسەك، يرمدن تيگىدور.

يەر يۇزىنى تورت ياققا ئارىغان:
كۇن چىقىش، كۇن پىتىش
كۇنگەى، تەسكەى.

هەر نەرسىنى چاپسان بلگەن كشىنى
«ئوخقوملۇق» دەيمز.

ئوخقوملۇق كىشى بەختلك.

باللانڭ سوزى: [x]

ئوقوغاندا ئوقويمز، ئشلىگەندە ئشلەيمز،
ئوينىغاندا ئوينايمز، زادى بز شونداق باللا.

ئەتىگەن قوپدوم، يوزومنى ژودوم،
چاى ئىچدم، جلتامنى، ئيىسپ مەكتەبكە
كەتدم. ساواق ئالدم، خەت يازدم،
چۇش بولدى، ئويگە قايتدم، ئاش يدم،
ئازراق ئوينىدم، كتاپ ئوقودۇم، كەچ بولدى،
تيپ - تيچ ياتدم، ئوخلاپ قالدم.

تلسز ئايماق ئاجوندا تورالمايدور.

بزنڭ ئاتا باوىمز «ئويغور» دور.

ئويغورلا باتور، پالوان، مەرگەن بولىدور.

---

[x] بو سوزلانى كوچەتپ يازدروش لازم.

يات - چەت حەرپلە

تلىمزدىكى يات سوزلەنى، بولسىما: عەرەب، فارس سوزلرىنى يزشقا تۇوەندىكى ئۈچ حەرفنى ئىلىپ توروشقا توغركەلدىئ.

ع — ع ═ ئـ

عادل - ئادل	علم - ئلم
مەعنىٔ - مەئنىٔ	عارف - ئارپ
يەعنىٔ - يەئنىٔ	عالم - ئالم
عەمەل - ئەمەل	عولىما - ئولىما
عادەت - ئادەت	عەقل - ئەقل
[هەدەت]	[هىقل]

حـ — ح ═ هـ — خ

ئەحمەت - ئەخمەت	حاكم - هاكم
حاجى - هاجى	مەحكوم - مەهكوم
حەكيم - هەكيم	حەل - هەل

ئحتىمال - ئهتىمال	ئحتىيات - ئهتىيات
[ئەتىمال]	[ئەتىيەت]

فـ — ف ═ پ

فيل - پل	فەرق - پەرق
فكر - پىكر	فەقەت - پەقەت
ئافتاب - ئاپتاپ	فانار - پانار
فەهم - پەهم	فيعل - پيئل
[پەم]	[پەيل]
تەرەف - تەرەپ	فالان - پالان .

موشۇ تووه‌نده کورسیتلگه‌ن سوزله‌نی توزۇتۇلگه‌نچه ئۇقوب هه‌م ئۇقوتۇڭلا.

به‌ت	قۇر	یاڭلش	دورۇسی
I	١١	یاش گوده کلرنگه	یاش گوده کلریگه
III	٣	تو لی	تولا
١	٢	ئۇکوٗتوٗشما	ئۇگوٗتوٗشما
١٢	١١	چقتی	چقدی
١٣	٩	جنٗت	جق
١٨	٦	ئادیغندا	ئادیغیدا
١٩	٢	چاپاتی	چاپانی
٢٠	٢	ئۇینودم	ئۇینیدم
٢٤	٣	ئۇوٗچ	ئۇچ
٢٦	٦	تولو	تولا
٢٨	٨	لوٗم ـ لوٗم	لوم ـ لوم
٣١	٢	نه‌چچی	نه‌چچه
٢٦	٥	قویوڭلا	قوپوڭلا
٣١	١١	قانچی	قانچه
٣١	١٢	شوٗنچی	شونچه
٣٢	٦	چاپتم	چاپدم
٣٣	٨	چوٗشتی	چوشدی
٣٥	٣	ئه‌للنك	ئه‌للك
٣٥	٥	سوٗگه‌ت	سوگه‌ت
٣٨	١٠	سوٗپوٗرگه	مودا
٤٩	٦	ژیکرمی	ژیگرمه

باهاسی ٦٠ تیین.

Знание сила
Средне-Азиатское Государственное Издательство.

اورتا آسیا دەولەت نەشریە
یاتینك برنچی نەمونە
مۇسولمان مەتبەعەسی.